

– Режим доступу: http://www.agnuz.info/tl_files/library/books/social_learn/page10.htm. 8. Staudacher A. L. Der Bauernagitator Stanisław Stojalowski. Priester, Journalist und Abgeordneter zum Österreichischen Reichsrat / A. L. Staudacher // Römische Historische Mitteilungen. – 25 (1983). – S. 165–202. 9. Strzeszewski Cz. Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832–1939 / Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski. – Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1981 – 719 s. 10. Turowski K. Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce / K. Turowski. – T. 1. – Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1989 – 590 s. 11. Strzeszewski C. Chrześcijańska myśl i działalność społeczna w zaborze austriackim w latach 1865–1918 / Cz. Strzeszewski // Historia katolicyzmu społecznego w Polsce, Warszawa 1981. – S. 135–200. 12. Unowsky D. Peasant Political Mobilization and the 1898 anti-Jewish Riots in Western Galicia / D. Unowsky // European History Quarterly. – 2010. – 40(3). – S. 412–435. 13. Ogólny wynik wyborów do Rady państwa // Prawda. – 25 marca 1897. – Nr 10. – S. 2–4. 14. Nowa izba // Dziennik Polski. – 2 marca 1897. – Nr 87. – S. 1. 15. Listy ks. Stanisława Stojalowskiego do Jana Stapińskiego z lat 1894–1896 // Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego. – Nr 4. – 1962. – S. 215–240. 16. Więć słowiański // Gazeta narodowa. – 1897. – Nr 346. – S. 2. 17. Przesilenie w klubie Stojalowskiego // Głos Narodu. – 1898. – Nr. 257 – S. 1. 18. Prawda i słuszność – prędzej chy później zwycięża // Postęp. – 11 lutego 1898. – Nr. 33. – S. 1. 19. Przegląd polityczny // Czas. – 5 lutego 1898. – Nr. 28. – S. 1. 20. Pierwsza mowa // Głos Narodu. – 1898. – Nr. 80 – S. 1–2. 21. Wójcicki A. "Rerum Novarum" w Polsce // Prąd. – 1921. – Nr. 5. – S. 98. 22. Programa Stronnictwa Chrześcijańsko-ludowego // Wieniec Polski. – Nr. 4. – luty 1896; Nr. 5, 6. – marzec 1896. 23. Głos Narodu. – 1 kwietnia 1897. – Nr 74. – S. 1–2.

Андрей Клиш

ПРОГРАММНЫЕ И ИДЕЙНЫЕ ПРИНЦИПЫ ХРИСТИАНСКО-НАРОДНОЙ ПАРТИИ В ГАЛИЧИНЕ В КОНЦЕ XIX СТ.

В статье проанализированы программные и идейные принципы Христианско-народной партии в Галичине под руководством С. Стояловского, исследованы ее организационные основы и общественно-политическую деятельность.

Ключевые слова: Христианско-народная партия, программные принципы, идейные принципы, Галичина, С. Стояловский.

Andriy Klish

PROGRAM AND IDEOLOGICAL PRINCIPLES OF THE CHRISTIAN PEOPLE'S PARTY IN HALYCHYNA LATE XIX CENTURY

The article analyzes the policy guidelines and ideological principles of the Christian People's Party in Galychyna led S. Stojalovsky, investigated organizational principles and socio-political activities.

Key words: Christian People's Party, software frameworks, ideological principles, Galychyna, S. Stojalovsky.

УДК 262.13+94(47)

Елла Бистрицька

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОДОЛАННІ ГОЛОДУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ І РОСІЇ У 1921–1923 РР.

У статті на основі архівних документів проаналізовано роль міжнародних організацій у подоланні голоду на території України і Росії у 1921–1923 рр.

Ключові слова: голод, американська адміністрація допомоги, Міжнародний союз допомоги дітям, католицька місія допомоги, Фрїтзоф Хансен.

Геополітичне становище України в силу втрати державних інститутів перетворило її територію на об'єкт впливу сусідніх державних утворень – Польщі, Литви, Росії, Австро-Угорщини. Відтак, історія України сповнена трагічних сторінок, вивчення яких вимагає наполегливої праці вчених й далеко від свого завершення. Серед важливих тем – голоди і голодомори, які охопили територію України в періоди 1921–1923 рр., 1932–1933 рр., 1946–1947 рр.

Вивченню глибинних причин загибелі мільйонів українців присвячені праці С. Кульчицького, О. Мовчан, В. Сергійчука, О. Бикової та низку інших істориків. Долаючи стереотип поверхневих суджень на кшталт міжнародної ізоляції, несприятливих погодних умов, неврожаю тощо, сучасні українські науковці намагаються відтворити цілісну картину трьох масових трагедій, вказуючи на їх внутрішній зв'язок – використання голоду як методу боротьби з цивільним населенням.

У пропонованій статті автор має на меті з'ясувати внесок міжнародних громадських і релігійних організацій у боротьбу з голодом 1921–1923 рр. на території України і Росії, послуговуючись документами Державного архіву Російської Федерації та Архіву зовнішньої політики Російської Федерації.

Встановлення радянської влади в Україні супроводжувалося дивовижними соціальними експериментами, ціною яких були мільйони людських життів. Голод 1921–1923 рр., що охопив Поволжя, Кубань, Південну Україну і Крим, частину Північного Кавказу, Південний Урал, Башкирію, Північний і Західний Казахстан, частину Сибіру та інші райони був наслідком комплексу причин, серед яких не тільки несприятливі погодні умови 1921 р., які призвели до неврожаю, але й уповільнені темпи відновлення народного господарства внаслідок війни; політика "воєнного комунізму", насаджувана більшовиками; запровадження "продрозверстки" (продовольчий податок) – примусове вилучення зерна, квота якого у 1921 р. становила 117 млн пудів. Причому вивіз продуктів з України в Росію та експорт їх за кордон тривали навіть у період голоду. Звертає на себе увагу факт замовчування голоду в Україні російським радянським урядом у Москві і українським у Харкові, що підводить науковців до висновку про цілеспрямоване використання цієї трагедії як ефективного засобу придушення антибільшовицького повстанського руху в Україні.

Згідно з офіційними даними, оприлюдненими головою ВЦВК М. Калініним, у зоні голоду перебували 28 млн осіб [1, с. 310]. Інші офіційні дані повідомляли про те, що голод охопив 35 губерній з населенням 90 млн осіб, у яких голодувало 40 млн (44 %) [2, с. 136].

На 1 січня 1922 р. голодувало 95 % населення Поволжя, які опинилися в епіцентрі голоду. В Україні трагедія голоду охопила населення Донецької, Єкатеринославської, Запорізької, Миколаївської та Одеської губерній. Загалом в Україні від голоду потерпало 80 % сільських жителів [3, с. 23]. На початку січня 1922 року кількість голодуючих тут сягнула 1 890 тис. осіб, у березні – 3 250 тис., в червні – 4 103 тис. У доповіді представника Міжнародного союзу допомоги дітям (МСДД), акредитованого у Женеві повідомлялося, що на півдні України взимку 1922 р. голодувало 8 млн селян. На початку 1921 р. голод поширився в Криму. В інших регіонах у 1921–1922 рр. голод не мав такого тотального поширення.

3 серпня 1921 р. нарком закордонних справ РСФСР Г. Чичерін повідомив закордонні уряди про поширення голоду лише у Поволжі й необхідність гуманітарної допомоги. Про те, що Донщина, Кубань, Крим та південна Україна знаходились у подібній ситуації, у повідомленні Г. Чичеріна не згадувалося. 17 серпня 1921 р. створена Всеукраїнська комісія допомоги голодуючим на чолі з Г. Петровським. Проте завданням комісії було збір продовольства й інших допоміжних засобів на території України для голодуючих Поволжя. Упродовж серпня-грудня 1921 р. з України до Росії вивезено 16,7 млн пудів зерна [4, с. 149, 155].

Про голод в Україні міжнародну спільноту повідомив уряд УНР в екзилі восени 1921 р. У вересні 1921 р. повноважний представник УНР О. Шульгин звернувся з проханням про допомогу голодуючому українському населенню до відомого полярного дослідника Фрітцофа Нансена, який очолював МСДД.

Офіційні й масштабні поставки гуманітарної допомоги розпочалися після підписання у Ризі 21 серпня 1921 р. угоди між заступником наркома закордонних справ М. Литвиновим і директором АРА (американська адміністрація допомоги – "American Relief Administration") Брауном. 27 серпня аналогічний договір був укладений з Ф. Нансеном. МСДД об'єднував 67 міжнародних добровільних організацій. На 1 серпня 1921 р. до Петрограда прибув американський корабель "Фенікс" з 700-тонним вантажем харчових продуктів. У жовтні АРА годувала 67 290 голодуючих у Казані, у грудні – понад 558 тис., у травні 1922 р. – майже 5 млн осіб [5, с. 22]. АРА і МСДД почали харчувати дітей у Поволжі з листопада 1921 р., а дорослих – з квітня 1922 р. Представництва АРА були відкриті у Москві, Саратові, Маркштадті. Представники міжнародних союзів контролювали організацію харчування у їдальнях, видавали продукти комітетам взаємодопомоги і контролювали їх розподіл. У листопаді 1921 р. райони голоду відвідав особисто Ф. Нансен.

Лише на початку 1922 р. міжнародним організаціям було дозволено допомагати українському населенню. Безкоштовні обіди почали організовувати з березня 1922 р. Договір АРА з УРСР був підписаний 10 січня 1922 р. Тоді ж її представництва були відкриті у Києві, Харкові, Катеринославі та Одесі. Благодійні кухні АРА змогла відкрити в Україні 30 квітня 1922 р.

Крім АРА і МСДД, до боротьби з голодом долучилися інші іноземні організації: голландський і німецький Червоні Хрести, Союз емігрантів з Поволжя у Німеччині, "Міжнародна робітничка допомога" (Міжробпом), а також релігійні об'єднання країн Європи, США та Канади. У Німеччині для допомоги голодуючим України було створене "Католицьке товариство допомоги німецьким колоністам". До Росії прибули представники католицької церкви Швейцарії, Німеччини, місіонери різних католицьких чинів. Єпископ Тираспольський Й. Кесслер зі священником Н. Майєром виїздили

до США, де зібрали і відправили через АРА продукти харчування на суму 32 тис. доларів. Архієпископ Е. Ропп керував допомогою з Польщі [6, с. 223–224].

Після укладення договорів на постачання гуманітарної допомоги у райони голоду між органами радянської влади і представниками міжнародних організацій почасти виникали непорозуміння й конфлікти, зумовлені бажанням радянських чиновників монополізувати розподіл допомоги. Типовим прикладом умов, в яких доводилось працювати міжнародним організаціям була робота ватиканської місії, очолюваної єзуїтом Едмундом Уолшем, яка працювала у складі МСДД. Місія, у якій працювало 1700 осіб, відкрила 257 їдалень. 6 серпня 1922 р. в Євпаторії створена перша благодійна їдальня. Загалом у Криму діяло близько 80 їдалень, які щоденно годували до 160 тис. осіб [6, с. 225]. Згідно зі звітами місії, вже через місяць після початку її роботи допомогу отримали близько мільйона осіб. Були створені спеціальні кухні для дітей і хворих. Значна допомога надавалася сиротинцям [7, с. 258].

Додатково на лікування хворих Ватиканом у лютому 1923 р. виділено 1 млн лір на закупівлю медикаментів. При цьому уповноважені Римської курії потурбувалися, щоб перевезення вантажу територією Німеччини та Польщі не обкладалося митом. Таким чином, усі кошти було витрачено на ліки, необхідні для боротьби з тифом та іншими епідеміями, від яких потерпали голодуючі. У Ватикані вважали, що вантаж одразу надійде на Кавказ і південь Росії, де відчувалися найбільші потреби. Згідно з розпорядженням російського Товариства Червоного Хреста (РТЧХ) медикаменти скерували до Москви "для подальшого планового розподілу" [8, л. 43], проте вони не надійшли до католицької місії допомоги (КМО).

Глава ватиканської місії відверто заявляв про зловживання з боку радянських урядовців й не приховував, що надіслав інформацію з цього питання до Ватикану. У листі Е. Уолш підкреслив: "...нічим не виправдані дії радянських представників у справі медикаментів не були непорозумінням" [9, л. 10]. В іншому листі він вказував, що вантаж медикаментів вартістю 50 тис. доларів був для папської місії допомоги повністю втрачений і Ватикану важко запобігти звинуваченню стосовно відповідального працівника радянського уряду [9, л. 12].

Посол Росії в Італії В. Воронський звертав увагу керівництва РТЧХ, що "Ватикану важливо, щоб розподіл здійснювався під контролем його місії і було відомо, що це дар папи" [10, л. 50]. Але саме ця обставина дратувала радянських чиновників – щоденні юрби людей, які оточували ватиканську місію, де їм надавали індивідуальну допомогу, зокрема й грошову. "Вони всюди намагалися обходитись без співробітництва з нашими органами і вибирали установи самі, намагаючись при цьому всяким чином рекламувати благодійність папи римського (шляхом розповсюдження відповідних плакатів і листів, збиранням особливих листів подяки на ім'я папи)", – скаржився Г. Чичеріну уповноважений представник уряду РРФСР і УРСР при всіх закордонних організаціях допомоги К. Ландер [9, л. 27].

Влітку 1923 р. керівництво СРСР виступило з заявами, що голод вдалося подолати, хоча його прояви мали місце в окремих районах до 1925 р. Було офіційно оголошено про закінчення голоду і завершення роботи місій до 1 серпня 1923 р. 3 15 серпня 1923 р. згідно з розпорядженням уряду припинила гуманітарну допомогу місія Ф. Нансена [11, л. 66]. Голова місії пропонував продовжити роботу у сфері сільськогосподарського відродження економіки на комерційній основі, а також надання медичної допомоги у взаємодії новоствореного Міжнародного комітету лікарсько-санітарної допомоги Росії та РТЧХ [11, л. 67–68]. Нажаль, ці ініціативи не знайшли підтримки у радянського уряду, який керувався ідеологічними пріоритетами. АРА і МСДД поступово скорочували свою допомогу й припинили надання харчування в Поволжі у вересні 1923 р., а в Україні – з 1 жовтня 1923 р. [12, с. 246].

Безперечно, що міжнародні урядові, громадські, релігійні організації, зокрема Нансенівська місія (таку назву отримала в районах голоду організація, очолювана Ф. Нансеном) надали значну допомогу радянському уряду для подолання наслідків голоду. Було врятовано мільйони людських життів, серед інших – дітей, які виявилися особливо вразливими й незахищеними. Аналіз архівних документів дозволяє стверджувати про упереджене ставлення до представників іноземних гуманітарних місій й зловживання з боку представників радянської влади, що перешкоджало розгортанню діяльності міжнародних організацій і надходженню в Україну і Росію продуктів харчування, медикаментів, інших засобів порятунку з метою подолання голоду та епідемій.

Список використаних джерел

1. Калинин М. И. Избранные произведения / М. И. Калинин – М.: Госполитиздат, 1960. – Т. 1. – 784 с.
2. Бикова О. С. Регіональні особливості голоду 1921–1923 рр.: Поволжя, Крим, південь України / О. С. Бикова // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2011. – Вип. XXXI. – С. 134–145.
3. Гросс Э. Автономная Социалистическая Советская Республика немцев Поволжья / Э. Гросс. – Покровск: [б.и.], 1926. – 125 с.
4. Турченко Г.Ф. Терор голодом на Півдні України (1921–1923 рр.) // Україна

модерна і сучасна (історія, історіографія та джерелознавство): Матеріали наукових читань, присвячених 60-річному ювілею професора Г.К. Швидько / Г. Ф. Турченко. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2004. – С.149–155. 5. Верига В. Конфіскація церковних цінностей в Україні в 1922 р. / В. Верига. – Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 1996. – 192 с. 6. Лиценбергер О. А. Римско-католическая Церковь в России: история и правовое положение / О. А. Лиценбергер. – Саратов: Роволжская Академия государственной службы, 2001. – 384 с. 7. Вера и Родина: ежемесячник / О-во св. Иоанна Златоуста в Лионе. – 1924. – № 12. 8. Государственный архив Российской Федерации (ГА РФ), ф. 3341, оп. 6, д. 319, л. 43. 9. Архив внешней политики Российской Федерации, ф. 4, оп. 59, п. 419, д. 56870, л. 10, 12, 27. 10. ГА РФ, ф. 9501, оп. 5, д. 45, л. 50. 11. ГА РФ, ф. Р-1065, оп. 3, д. 64, л. 66–68. 12. Бистрицька Е. В. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого Престолу з Росією і СРСР (1878–1964 рр.) / Е. В. Бистрицька. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 416 с.

Элла Быстрицкая

УЧАСТИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ПРЕОДОЛЕНИИ ГОЛОДА НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ И РОССИИ В 1921–1923 ГГ.

В статье на основе архивных документов проанализирована роль международных организаций в преодолении голода на территории Украины и России в 1921–1923 гг.

Ключевые слова: голод, американская администрация помощи, Международный союз помощи детям, католическая миссия помощи, Фритъоф Нансен.

Ella Bystrytska

PARTICIPATION OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN OVERBEATING HUNGER IN THE UKRAINE AND RUSSIA DURING 1921–1923.

Based on the archival documents this article analyze participation of international organizations in overbating famine in the Ukraine and Russia during 1921–1923.

Key words: famine, American Relief Administration, International Union for Child Support, Catholic Relief Mission, Fridtjof Nansen.

УДК 94(476)

Микола Алексісвець, Оксана Валіон

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА БІЛОРУСІ У 2006–2010 РР. В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано динаміку розвитку сільського господарства Білорусі у 2006–2010 рр., розкрито значення аграрного сектору економіки для зміцнення продовольчої безпеки країни.

Ключові слова: сільське господарство, продовольча безпека, відродження села, агропромисловий комплекс, Білорусь.

Глобалізація світової економіки диктує потребу стійкого і ефективного економічного розвитку національних держав, від внутрішніх можливостей і потенціалу яких залежить добробут їх громадян, роль і місце країн у глобальному розподілі праці, рівень інтеграційних процесів. Міцність економіки формує злагоджена й ефективна робота всіх її ланок. У цьому контексті пріоритетною галуззю економічного розвитку, що відповідає за підвищення якості життя і здоров'я населення, продовольчу безпеку держави, її незалежність, унеможливорює світові продовольчі кризи є агропромисловий комплекс, зокрема, сільське господарство.

Для Республіки Білорусь сільське господарство є традиційною галуззю економіки. Не можна уявити сучасної Білорусі без комфортних сільських поселень, чепурних будинків, зораних полів і сільськогосподарської продукції, що повністю забезпечує внутрішній ринок республіки та успішно долає зарубіжні простори, щороку нарощуючи обсяги експорту. З огляду на це, надзвичайно важливо проаналізувати динаміку розвитку сільськогосподарського виробництва в напрямку зміцнення продовольчої безпеки країни впродовж 2006–2010 рр. Саме в цей час республіці вдалося збільшити обсяги сільськогосподарської продукції, покращити її конкурентоспроможність, модернізувати виробництво, перевести його на інноваційну основу, вдосконалити інфраструктуру сільських поселень, забезпечити стійкі темпи аграрного сектору економіки.

Враховуючи актуальність на сучасному етапі проблеми забезпечення населення продовольством, метою цієї статті є з'ясування ролі сільського господарства Білорусі у 2006–2010